

– Режим доступу : <http://www.yadvashem.org/yv/ru/righteous/statistics.asp>.

10. Чтобы знали и помнили. Память о Катастрофе в Яд Вашем /Под ред. Беллы Гутерман, Авнер Шалев. – Иерусалим : Яд Вашем, 2007. – 325 с.
11. Солдатов Н. Список Шиндлеров. 28 историй о банальности добра [Электронный ресурс] // Центр и Фонд «Холокост» (Москва, Россия). – Режим доступа: <http://www.holocf.ru> – с ссылкой на: <http://www.kommersant.ru>.

References

1. Wezhbenets V., Potachek J.-E (2015). *Forms and methods of rescue of Jews in Przemysl Polish and Ukrainian during the Second World War*: Righteous among the Nations and Other Rescuers during the Holocaust: Ukraine's Example in the Comparative Context: the collection of academic papers. Dnipropetrovsk: «Tkuma» Institute, 24-44 (in Ukr)
2. Kaufman M.-T. (2015). *Jan Karski – a man, who warned the world about Holocaust*. Egupez, 24, 3-10 (in Ukr)
3. *Words after years of silence. An interview with Jan Karski in 1991 (2015)*. Egupez, 24, 11-18 (in Ukr)
4. *A conversation with Wladyslaw Bartoszewski in 2002 (2015)*. Egupez, 24, 37-74 (in Ukr)
5. Vandyck, P. (2004). *Price Freedom: A History of East Central Europe from the Middle Ages to the present*. Kyiv: Critica (in Ukr)
6. Snyder, T. (2017). *Black earth. The Holocaust as history and warning*. New York: Tim Duggan books (in Ukr)
7. *Selected stories. The Messenger. Jan Karski (Poland)*. Yad Vashem (Jerusalem). Retrieved from http://www.yadvashem.org/yv/ru/righteous/stories_karski.asp (in Russ)
8. *Selected stories. They saved Jewish children. Irena Sendler (Poland)*. Yad Vashem (Jerusalem). Retrieved from http://www.yadvashem.org/yv/ru/righteous/stories_sendler.asp (in Russ)
9. *Statistics on the number of Yad Vashem «Righteous among the Nations»*. Yad Vashem (Jerusalem). Retrieved from <http://www.yadvashem.org/yv/ru/righteous/statistics.asp> (in Russ)
10. *To know and remember (2007). Memory of the Holocaust in Yad Vashem. Bella Guterman, Avner Shalev (in Ed)*. Jerusalem: Yad Vashem (in Russ)
11. Soldatov N. *List of Schindlers. 28 stories about the banality of good*. Center and the Holocaust Foundation (Moscow, Russia). Retrieved from <http://www.holocf.ru> ; <http://www.kommersant.ru/doc/2595520> (in Russ)

Abstract

Mykhailiuk M. The help Jews Polish underground during the Holocaust.

Introduction. *This topic is less explored in Ukraine. Specialized publications about saving Jews polish underground on the territory of occupied Poland not.*

The purpose of the proposed studies is to overview topic, with emphasis on little-known episodes the work local organizations and social care department.

Results. *Help Jews wore diverse nature from isolated actions of individuals to organized groups such as «Zegota». The article deals with the activities of members of the organization «Zegota», as well as individual members of the underground who worked in the Polish province. Rescue accompanied by problems. It was difficult to provide assistance to Jews, much of Polish society treated them not very tolerant. The Righteous and underground worked in harsh conditions. It was necessary to observe the secrecy. Unlike Western Europe, Polish Jews before the war united in religious communities faced more difficulties and misunderstanding neighbors because they were of different cultural and religious world view.*

Conclusion. *Survival also depended on the Jews themselves, financial and material conditions, good health, non-Jewish appearance, good knowledge of Polish. «Zegota» and the number of declared Righteous proved that Polish Jewry was not abandoned to their fate by the government and local activists and received financial and material support. Not all those in need had the financial resources to help. However, the Polish underground provided the maximum possible assistance. This issue is still poorly understood in Ukraine, so there is an opportunity to further study the topic.*

Key words: *The Holocaust, Polish underground organization assistance to Jews «Zegota», forms and methods of salvation, the Righteous.*

Одержано редакцією 15.06.2017
Прийнято до публікації 5.10.2017

УДК: 94(5)

О. Л. Ковальков

РАДЯНСЬКЕ ВТОРГНЕННЯ ДО АФГАНІСТАНУ І РАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Здійснена спроба реконструкції реакції радянського суспільства на інформацію про радянське вторгнення до Демократичної республіки Афганістан та ставлення його до військової агресії в цю країну.

Ключові слова: *Демократична республіка Афганістан, вторгнення, радянське суспільство, «Правда», Інститут економіки світової соціалістичної системи, А.Д. Сахаров.*

Постановка проблеми. Радянське вторгнення до Афганістану в грудні 1979 р. та подальша майже десятирічна участь СРСР в афганській кризі стали кульмінацією останнього

етапу «холодної війни», найбільш резонансною подією міжнародного життя 1970–80-х рр. Масштаби проблеми, а також той відбиток, котрий вона наклала на усі сторони життя радянської держави і суспільства, ступінь втягненості СРСР в ці події породили велике число наукових досліджень, статей і розвідок, спогадів учасників війни в Афганістані, список яких уже перебільшує тисячу позицій [Див.: 1]. Проте, не зважаючи на це, лишається чимало аспектів проблеми, не висвітлених зовсім або ж недостатньо розкритих в історичній науці. До таких належить і питання реакції радянського суспільства на події останніх днів 1979 р.

Мета пропонованої розвідки полягає у спробі виявлення та реконструкції на основі мемуарів сучасників тих подій, опублікованих документів тощо ставлення і реакції різних страт радянського суспільства на радянське вторгнення до Демократичної республіки Афганістан.

Аналіз останніх досліджень. В афганознавчій літературі присвячено достатньо уваги міжнародній реакції на радянську агресію в Афганістані. Цій проблемі присвячена одна з наших попередніх публікацій [2]. Проте можна констатувати відсутність досліджень внутрішньорадянської реакції на ці події.

Виклад основного матеріалу. 25 грудня 1979 р. о 15 годині за московським часом по понтонному мосту, наведеному через р. Амудар'ю, а також повітрям, з військових аеродромів в Середній Азії до військово-повітряної бази Баграм і аеродрому Кабулу, розпочалося радянське вторгнення до Демократичної республіки Афганістан. 27 грудня силами загонів спеціального призначення Головного розвідувального управління Генерального штабу Радянської армії та Комітету державної безпеки Ради міністрів СРСР було проведено операцію «Шторм-333», наслідком чого стало фізичне усунення Генерального секретаря Народно-демократичної партії Афганістану, Голови Револьюційної ради та Ради міністрів ДРА Хафізулли Аміна. Новим афганським лідером 28 грудня було проголошено радянського ставленика Бабрака Кармаля. 29 грудня центральний друкований орган ЦК КПРС газета «Правда» опублікувала замітку, в якій йшлося: «Уряд ДРА, беручи до уваги втручання і провокації зовнішніх ворогів Афганістану, котрі тривають і розширюються, і з метою захисту завоювань квітневої революції, територіальної цілісності, національної незалежності і підтримки миру і безпеки, спираючись на Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво від 5 грудня 1978 р., звернувся з терміновим проханням про надання невідкладної політичної, моральної, економічної допомоги, включно із військовою допомогою, за якою уряд Демократичної Республіки Афганістан не одноразово звертався до Радянського Союзу. Уряд Радянського союзу задовольнив прохання афганської сторони» [3].

Ці скупі три рядки в центральній радянській газеті не містили жодної конкретної інформації ані про характер, ані про масштаби допомоги революційному Афганістану з боку СРСР. 31 грудня 1979 р. на шпальтах «Правди» уперше було вжито аббревіатуру ОКРВ – «обмежений контингент радянських військ», мета перебування якого в ДРА – «виключно для сприяння відбиттю збройного втручання зовні» [4].

По суті, це була вся офіційна інформація про те, що радянські військові частини увійшли на територію сусідньої Демократичної республіки Афганістан. З огляду на час цієї акції, природно, що скупа інформація про ті події розчинилася в приготуваннях до новорічних свят досить аполітичного радянського обивателя. Реакцію ж тієї частини радянського суспільства, котра дійсно цікавилася політикою та слідувала за подіями міжнародного життя, можна змалювати приблизно так: «Якщо послали війська, значить так потрібно!» Дійсно, радянські війська уже давно перебували в Угорщині, Німецькій Демократичній Республіці тощо. Однією країною більше, однією менше. Іншими словами, в СРСР з його тотальною цензурою і традиційним «одобрямс» дій влади, із відсутністю навіть зародкових форм того, що нині називають «громадянським суспільством», навряд чи можна було очікувати суспільної реакції на незрозумілі і фактично невідомі події в майже незнайомому Афганістані, яка б відрізнялася від офіційної (а відтак – єдино вірної) версії. Прикладами цієї тенденції можуть слугувати публікації в тій же «Правді» як, скажімо, лист до редакції робітника із Салавата Л. Семенова, в якому йшлося, що «радянський народ одностайно схвалює і підтримує рішення нашого уряду про введення обмеженого військового контингенту до Афганістану» [5].

Винятки, напевне, мали місце. Зокрема, казахські історики, посилаючись на архіви республіканського управління КДБ, стверджують, що уже на початку січня 1980 року в Ка-

захській РСР мали місце поодинокі прояви протесту проти вторгнення радянських військ до ДРА. Так, в інформації КДБ від 2 січня 1980 року йшлося, що в республіці «помічене розповсюдження провокаційних панічних чуток, відмови від служби в армії». У документі наводяться оцінки дій радянського керівництва: «Політика Радянського Союзу хибна, нам не варто втручатися у внутрішні справи Афганістану. Мусульманське духовництво цієї країни сприйме допомогу з боку СРСР як прихід іновірців із намірами захоплення території і нав'язування своєї волі»; «Радянський Союз увів свої війська начебто на прохання уряду Афганістану. Увесь світ обурений цими діями, не на нашому боці й самі афганці»; «Прийняті Радянським Союзом заходи небезпечні серйозними наслідками. Вони схожі на втручання у внутрішні справи іншої держави, як це було в Чехословаччині у 1968 році»; «Ми звикли говорити про миролюбну політику, проте не гребуємо і застосуванням сили. Ратуємо за мир і в той же час вводимо свої війська в чужу країну, стріляємо по тубільцях»; «Радянський Союз втручається у внутрішні справи Афганістану і за допомогою штиків намагається встановити там зручний для Москви режим» тощо [6, 71–72].

З одного боку, навряд чи подібні настрої в той час були визначальними. З іншого боку, вони мали бути куди більш помітними саме в мусульманських середньоазійських республіках як у силу географічної близькості до кордону з Афганістаном, так і масштабів залучення їхнього населення в афганські події. На користь останнього твердження можуть бути використані матеріали опублікованого в Оксфордському виданні *Central Asian Survey* дослідження професора-ісламіста зі Сорбонни А. Беннігсена, перевиданого у мюнхенському російськомовному часописі «Форум». Згідно нього, з 1980 року в СРСР розпочалася широкомасштабна антиісламська кампанія. Підраховано, що із 154 антирелігійних пропагандистських видань, які побачили світ в СРСР упродовж 1980–1981 рр., 27 мали антиісламський характер і були орієнтовані на населення радянських республік Середньої Азії [7, 130]. Далі вчений звертає увагу на те, що в історичних дослідженнях радянські автори дедалі частіше зверталися до раніше табуованої в СРСР теми басмачества, розвінчуючи його антинародну сутність [7, 136]. Такі заходи дійсно могли бути відповіддю на наростання опозиційних рухів під ісламськими гаслами, спровокованими радянським вторгненням до ДРА.

Інформаційний вакуум та таємничість, навіть змовницька, атмосфера прийняття рішення про вторгнення до Афганістану наперед визначила фактичну відсутність будь-якої реакції радянської громадськості. Професор Темплського університету (США) В. Зубок писав, що вторгнення до ДРА стало одкровенням не лише для рядових партійців, але й для радянської зовнішньополітичної еліти, експертів, наукової громадськості. Навіть вчені Інституту Сходознавства АН СРСР, із якими ніхто не радився при підготовці операції, змушені були аналізувати можливі ризики пост-фактум [8, 328].

З огляду на це, значно більшої уваги заслуговує поведінка тих, від кого в тій системі щось залежало, хто прямо чи опосередковано був дотичний до тих подій. Загально відомо, що на стадії прийняття рішення чимало представників військових, партійних та політичних кіл заперечували або ж не схвалювали ідеї вторгнення радянських військ до Демократичної республіки Афганістан. Проте тоді, у грудні 1979 р., ніхто вголос не виступив проти цієї авантюри. У спогадах багатьох тією чи іншою мірою причетних до грудневих 1979 р. подій навколо Афганістану містяться спроби заднім числом пояснити (чи виправдати) власну позицію і позицію тих, хто тоді змовчав. Є. Примаков подібні заяви називає «мемуарною ретроспективою», говорячи, що ті, хто були частиною системи, не могли виступити (чи бодай висловитися) проти цієї акції. «Керувались головним чином сформованою звичкою безумовно підтримувати усі прийняті нагорі рішення. Дався взнаки і звичний для того часу спосіб мислення, сформований в умовах жорсткої конфронтацією зі Сполученими Штатами, ускладненням відносин з Китаєм...» [9, 51].

Генерал армії М. Гарєєв писав з цього приводу: «Слів немає, громадянської мужності багатьом нашим діячам не вистачило. Ніхто, у тому числі і з військових керівників, не подав навіть у відставку» [10, 19]. В. Сафрончук, колишній радник при посольстві в ДРА, позицію військових та партійних високопосадовців пояснював так: «Чиновницька психологія, побоювання втратити роботу, піклування про безпеку родини та інші міркування утримували мене, як, зрештою, і моїх колег, від того, щоб висловити власну думку» [11, 15].

Знову ж таки, не можна категорично заявляти, що проти дій радянського керівництва не протестували. Наприклад, колишній радник афганського Головного політичного управління армії генерал-майор В. Заплатін після вторгнення відмовився повертатися з відпустки до Афганістану. У розмові з начальником Головного Політичного Управління Радянської Армії і Військово-морського флоту генералом армії О. Спішевим він так пояснив свою позицію: «Я бачу, що в Афганістані усе буде повернуто круто, а це не відповідає моїм принципам, переконанням і, якщо хочете, поглядам на ситуацію» [12, 32]. Напевне, що таких «заплатіних» було чимало. Проте не усі хоча б таким чином виявили свою позицію. Ті ж, хто і виявив її, навряд чи могли хоч якось вплинути на ситуацію.

Проте буде невірним говорити про те, що змовчали тоді всі. 20 січня 1980 р. до ЦК КПРС була подана аналітична записка, підготовлена співробітниками Інституту економіки світової соціалістичної системи, текст якої наводимо нижче:

«Введенням військ до Афганістану наша політика... перейшла допустимі межі конфронтації в «третьому світі». Зиски від цієї акції виявилися незначними порівняно зі шкодою, яку було нанесено нашим інтересам:

1. На додаток до двох фронтів протистояння – в Європі проти НАТО і в Східній Азії проти Китаю – для нас виникло третє небезпечне вогнище військово-політичної напруги на південному фланзі СРСР...

2. Відбулося значне розширення і консолідація антирадянського фронту держав, котрі оточують СРСР із заходу і сходу.

3. Значно постраждав вплив СРСР на Рух неприєднання, особливо на мусульманський світ.

4. Заблокована розрядка і ліквідовані передумови для обмеження гонки озброєнь.

5. Різко зріс економічний і технологічний натиск на СРСР.

6. Західна і китайська пропаганда отримала сильні козирі для розширення кампанії проти Радянського Союзу у цілях підриву його престижу в громадській думці Заходу, країн, що розвиваються, а також соціалістичних держав.

7. Афганські події... надовго ліквідували передумови для можливої нормалізації радянсько-китайських відносин...

9. Посилилася недовіра до радянської політики і дистанціювання від неї з боку СФРЮ, СРР, КНДР. Навіть в пресі УНР і ПНР вперше відкрито виявилися ознаки стриманості у зв'язку із акціями Радянського Союзу в Афганістані...

11. На Радянський Союз ліг новий тягар економічної допомоги Афганістану» [Цит. за: 13, 114].

Аргументованість та обґрунтованість висновків науковців Інституту засвідчують, що наукова громадськість тверезо оцінювала згубність радянської політики та ту небезпеку, яку вона несе державі. Проте викладені в аналітичній закритій записці міркування якщо і були доведені до радянських можновладців, залишилися поза їхньою увагою. Не варто говорити про те, що оприлюднена вона була лише в роки Перебудови. Чи не єдиним гучним голосом (щоправда, почутим більше за кордоном, аніж в Радянському Союзі), став критичний виступ академіка-дисидента Андрія Дмитровича Сахарова.

3 січня 1980 р. до вченого зателефонувала дружина кореспондента західнонімецької газети «Ді вельт» Дитріха Мумендейла з питанням, що він думає про можливий бойкот літньої московської Олімпіади у зв'язку із подіями в Афганістані. На це А. Сахаров відповів: згідно із давнім Олімпійським статусом, під час Олімпіад війни припиняються. Я вважаю, що СРСР має вивести свої війська із Афганістану; це надзвичайно важливо для світу, для усього людства. В іншому разі Олімпійський комітет має відмовитися від проведення Олімпіади в країні, котра веде війну.

Тема Афганістану була головною і під час розмови вченого з журналістом «Нью-Йорк Таймс» Тоні Остіном 4 січня того ж року. 14 січня ця ж тема була предметом інтерв'ю журналістові американської телекомпанії ABC Ч.Е. Бірбауеру [14, 764–765]. Така «антидержавна» діяльність вільнодумного академіка не могла залишитися поза увагою відповідних радянських структур. Саме 3-м січня 1980 р. датована «Виписка з протоколу № П 1777/Х засідання Політбюро ЦК КПРС по записці № 2484-А голови КДБ Ю. В. Андропова і Генерального Прокурора СРСР Р. А. Руденко в ЦК КПРС «Про заходи з припинення ворожої діяльності Сахарова А. Д. від 26 грудня 1979 р.» [15, 219]. У цій записці зазначалося, що упродовж 1972–1979 рр. А. Сахаров 80 разів відвідав дипломатичні місії іноземних держав, в основно-

му США, мав часті зустрічі з іноземними журналістами і кореспондентами, надіслав за кордон понад 200 «заяв, звернень і протестів», а за наданими ним матеріалами на Заході було підготовлено понад 1200 «антирадянських передач» [15, 220–221].

21 січня А. Сахарова повідомили про прийняте рішення вислати його за межі Москви в місце, котре б унеможливило його контакти з іноземними громадянами. Таким місцем обрали «закритий» Горький. Наступного дня його викликали до Прокуратури для ознайомлення з прийнятим ще 8 січня 1980 р. Указу про позбавлення А. Сахарова урядових нагород [14, 766–768].

З огляду на хронологію цих подій очевидно, що рішення по опальному академіку було прийняте на згаданому засіданні Політбюро 3 січня, в день першого контакту А. Сахарова з представником західних ЗМІ з афганського питання. З огляду на дисидентську діяльність вченого в КДБ розуміли, що про Афганістан він не мовчатиме. А тому рішення було прийняте на випередження. Хоча академік усе ж встиг висловити своє бачення ситуації закордонним медіа. Тому думка, котра часто зустрічається в публікаціях [Див. напр. 16], що Афганістан став зручним моментом для нейтралізації Сахарова, виглядає цілком слушною. Дійсно, західні інформгентства всю свою увагу зосередили на Афганістані, і заслання відомого радянського дисидента залишили майже без уваги.

Проте і в засланні А. Сахаров не полишив своєї дисидентської діяльності. Заслугове на увагу датований липнем 1980 р. «Відкритий лист Президії Верховної Ради СРСР, Голові Президії Верховної Ради СРСР Л. Брежнєву», копії якого були надіслані Генеральному Секретареві ООН і головам держав-постійних членів Ради Безпеки ООН. Окрім констатації фактів, котрі за півроку участі СРСР громадянській війні в Афганістані уже для усіх були зрозумілими («...Не підлягає сумніву, що афганські події кардинально змінили політичне становище в світі. Вони поставили під удар розрядку, створили пряму загрозу миру не лише в цьому регіоні, але й повсюдно. Вони ускладнили (а можливо зробили взагалі неможливою) ратифікацію угоди ОСО-2» [17, 199–200]).

А. Сахаров пропонував свій план врегулювання афганської кризи, котрий вражає своїми конструктивізмом і компромісністю: «На моє переконання, необхідним є політичне врегулювання, котре містило б наступні дії:

1. СРСР і партизани припиняють військові дії – укладається перемир'я.
2. СРСР оголошує, що готовий повністю вивести свої війська по мірі заміни їх військами ООН, що відповідало б її цілям, проголошеним при її створенні, і резолюції 104 її членів.
3. Нейтралітет, мир і незалежність Афганістану гарантується Радою Безпеки ООН в особі її постійних членів, а також, можливо, сусідніх із Афганістаном країн.
4. Країни-члени ООН, у тому числі СРСР, надають політичний притулок усім громадянам Афганістану, котрі бажають полишити свою країну. Свобода виїзду усім бажаючим – одна з умов мирного врегулювання.
5. Афганістану надається економічна допомога на міжнародній основі, котра має виключити його залежність від будь-якої країни; СРСР бере на себе певну частину цієї допомоги.
6. Уряд Бабрака Кармаля до проведення виборів передає свої повноваження Тимчасовій раді, сформованій на нейтральній основі за участю представників партизан і уряду Кармаля.
7. Проводяться вибори під міжнародним контролем; члени уряду Кармаля і партизани беруть у них участь на загальних підставах» [17, 201].

30 січня 1980 р. А. Сахаров надіслав Відкритого листа Президенту Академії Наук СРСР А. Александрову, в якому Афганістан назвав «останнім і найбільш трагічним прикладом тієї шкоди, котру приносить це експансіоністське геополітичне мислення» [18, 66].

Висновки. Безперечно, що глибоко аналітична записка співробітників Інституту економіки світової соціалістичної системи засвідчує, що радянська наукова громадськість тверезо оцінила афганську авантюру. Тим більше, сміливі і по-громадянському чесні виступи академіка А. Сахарова доводять, що і в СРСР були люди з власною позицією, навіть якщо її висловлювання було справою небезпечною. Проте в закритому і зацензуреному радянському суспільстві не вони формували суспільну думку. Програма «Час» і газета «Правда» важливі тут куди більше. Тому говорити про свідому реакцію радянського суспільства на вторгнення до Афганістану не приходиться. Ще довго про цю війну нічого не буде відомо, і лише

цинкові труни з тілами молодих хлопців будуть чи не єдиним натяком на те, що в Афганістані не усе гаразд.

Список використаної літератури

1. Костыря А.А. Историография, источниковедение, библиография спецоперации СССР в Афганистане (1979–1989 гг.) / А. А. Костыря. – Донецк : ООО «ИПП «Промінь», 2009. – 600 с.
2. Ковальков О. Реакція світової спільноти на радянське вторгнення до Афганістану / О. Ковальков // Наукові записки. – Вип. 18. – Серія : Історичні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – С. 59–67.
3. Обращение правительства Афганистана // Правда. – 1979, 29 декабря. – С. 4.
4. Петров А. К событиям в Афганистане / А. Петров // Правда. – 1979, 31 декабря. – С. 4.
5. Полностью одобряем // Правда. – 1980, 22 января. – С. 5.
6. Кыдыралина Ж.У. Политические настроения в Казахстане в 1945–1985 гг. / Ж. У. Кыдыралина // Вопросы истории. – 2008. – № 8. – С. 64–73.
7. Беннигсен А. Ислам в СССР после вторжения в Афганистан / А. Беннигсен // Форум–Мюнхен. – 1985. – № 11. – С. 129–145.
8. Зубок В.М. Неудавшаяся империя: Советский Союз в холодной войне от Сталина до Горбачева / В.М. Зубок : авториз. пер. с англ. М. Мусиной. – М. : РОССПЭН ; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2011. – 671 с.
9. Примаков Е.М. Годы в большой политике / Е.М. Примаков. – М. : Коллекция «Совершенно секретно», 1999. – 448 с.
10. Гареев М.А. Афганская проблема – три года без советских войск / М.А. Гареев // Международная жизнь. – 1992. – № 2. – С. 16–27.
11. Сафрончук В. Афганистан при Бабраке Кармале и Наджибуле. Продолжение / В. Сафрончук // Азия и Африка сегодня. – 1997. – № 1. – С. 36–42.
12. Горлицкий Н.И. Там, за рекой – Афганистан. Документально-публицистическая повесть / Н.И. Горлицкий. – Житомир : Полісся, 2010. – 348 с.
13. Гай Д. Вторжение. Неизвестные страницы необъявленной войны / Д. Гай, В. Снегирев. – М. : СП ИКПА, 1991. – 384 с.
14. Сахаров А.Д. Воспоминания : в 2 т. – Т. 1 / А.Д. Сахаров. – М. : Права человека, 1996. – 912 с.
15. Власть и диссиденты. Из документов КГБ и ЦК КПСС / Арх. нац. безопасности при Ун-те Джорджа Вашингтона и Московская Хельсинская Группа ; подгот. текста и коммент.: А.А. Макаров, Н.В. Костенко, Г.П. Кузовкин. – М. : Московская Хельсинская Группа, 2006. – 282 с.
16. Семанов С. Андропов. 7 тайн генсека с Лубянки / С. Семанов. – М. : Вече, 2001. – 416 с.
17. Сахаров А.Д. Открытое письмо Президиуму Верховного Совета СССР, Председателю Президиума Верховного Совета СССР Л.И. Брежневу. Горький, 1980. / А. Д. Сахаров // Сахаров А.Д. Тревога и надежда. – М. : Интер-Верео, 1990. – С. 199–201.
18. Сахаров А.Д. Открытое письмо Президенту Академии Наук СССР А.П. Александрову. Горький, 30 января 1981 г. / А. Д. Сахаров // Сахаровский сборник – 1981 / сост. А. Бабенышев, Р. Лерт, Е. Печуро / Сост. Е. Печуро, Б. Альтушер. – М. : Книга, 1991. – С. 65–77.

References

1. Kostyrya, A. A. (2009). *Historiography, historical source study, bibliography of special operation of the USSR in Afghanistan (1979 – 1989)*. Donetsk: ООО «IPP Promin» (in Russ.)
2. Kovalkov, O. (2013). A reaction of world community is on the soviet intruding to Afghanistan. *Naukovi zapysky. Istorychni nauky (Scientific messages. Historical sciences)*, Kirovograd. 18, 59 – 67. (in Ukr.)
3. Appeal of the government of Afghanistan (1979). *Pravda (Truth)*, December, 29-th, 4 (in Russ.)
4. Petrov, A (1979). To the events in Afghanistan. *Pravda (Truth)*, December, 31-th, 4 (in Russ.)
5. We approve fully (1980). *Pravda (Truth)*, January, 22-th, 4 (in Russ.)
6. Kydyralina, Z.U. (2008). The political moods in Kazakhstan in 1945 – 1985. *Voprosy istorii (Questions of History)*, 8, 64 – 75 (in Russ.)
7. Bennigsen, A. (1985). Islam in the USSR after intruding to Afghanistan. *Forum (Forum)*, Munich. 11, 129 – 145 (in Russ.)
8. Zubok, V.M. (2001). *Failed empire: Soviet Union in the Cold War: from Stalin to Gorbachov*. Translate from English M. Musina. Moscow: ROSSPEN; Fond «Prezidentskiy tcentr B.N. Eltsina» (in Russ.)
9. Primakov, E.M. (1999). The years in the great politics. Moscow: Sovershenno sekretno (in Russ.)
10. Gareev, A.A. (1992) The Afghan problem: three years without soviet troops. *Mezhdynarodnaya zshizn (International Life)*, 2, 16 – 27 (in Russ.)
11. Safronchuk, V. (1997) Afghanistan in time of Babrak Karmal and Nadzshibula. Continues. *Aziya i Africa segodnya (Asia and Africa today)*, 1, 36 – 42 (in Russ.)
12. Gorlitskiy, N.I. (2010) *There after the river – Afghanistan. Documentarily-publicist story*. Zshitomir: Polissya (in Russ.)
13. Gay, D., Snegiryov, V. (1991). *Encroachment. Unknown pages of the undeclared war*. Moscow: SP IKPA (in Russ.)
14. Sacharov, A.D. (1996). *Remembrances. In two volumes. Volume 1*. Moscow: Prava cheloveca (in Russ.)
15. Makarov, A.A., Kostenko, N.V., Kuzovkin G.P. (2006) *The Power and the dissidents. From the documents of KGB and CC of CPSS*. Moscow: Moscowwskaaya Helsinskaya gruppya (in Russ.)

16. Semanov, A. (2001) *Andropov. 7 secrets of the gensec from Lybyanca*. Moscow: Veche (in Russ.)
17. Sacharov, A.D. (1990). Open letter to Presidium of the Supreme Soviet of the USSR, Chairman of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR L.I. Brezhnev. Gorki, 1980. *Sacharov A.D. The alarm and the hope*. Moscow: Inter-Vereo, 199 – 201 (in Russ.)
18. Sacharov, A.D. (1991) Open letter to President of the Academy of science of the USSR A.P. Alexandrov. 1981, January, 1981. *Babenyshev A., Lert, E. Pechuro et al. Sacharov's collection*. Moscow: Kniga, 65 – 77 (in Russ.)

Abstract

Kovalkov O. Soviet invasion of Afghanistan and soviet society.

Introduction. *Soviet invasion to the Democratic Republic of Afghanistan in December 1979 and continued participation of the USSR in the Afghan crisis became the most high-profile international event of international life of 1970 – 80-th. A considerable historiography base on this issue has been accumulated for today. However, the question of Soviet society reaction to the Soviet invasion of Afghanistan remains unexplored.*

The purpose of the article is to reveal the attitudes and reactions of various strata of Soviet society on the Soviet encroachment of the Democratic Republic of Afghanistan.

Results. *Official information about the Soviet invasion of Afghanistan in December 1979, published by the newspaper "Pravda", was neutral and could not cause a noticeable reaction in the society. Some separate displays of dissatisfaction and condemnation of actions of Soviet power were fixed in Central Asian republics, particularly in the Kazakh SSR. The great majority of those involved in the events of politicians and the military condemned the invasion in their later memoirs. However, in December 1979, none of them dared to speak out against the actions of the Soviet leadership.*

An analytical policy paper prepared by the Institute of Economics of the World Socialist System of AS (Academy of Sciences) of the USSR should be called among the attempts of protest and condemnation of those events. The possible negative consequences of Soviet aggression were analyzed in it. An Academician A. D. Sakharov also negatively perceived invasion of Afghanistan. In an interview with Western journalists, he condemned the policy of the Kremlin, which was the reason for his exile in Gorky. In his exile Sakharov developed and proposed L.I. Brezhnev the way to resolve the Afghan crisis. But the conclusions of IESS staff and Sakharov's plan were ignored by the Soviet government.

Originality. *The reaction of Soviet society on Soviet invasion of Afghanistan has been analyzed in Ukrainian historiography for the first time. It is well-proven that it remained unnoticeable for wide public in the conditions of totalitarian society.*

Conclusion. *The reaction and attitude of Soviet society to the Soviet invasion of Afghanistan was negligible. The approving of government policy was inherent for the great majority of Soviet people. Isolated protests were ignored by the authorities and were not known to wide public.*

Key words. *Democratic Republic of Afghanistan, encroachment, Soviet society, «Pravda», Institute of Economy of the World Socialistic System, A.D. Sakharov.*

Одержано редакцією 6.06.2017
Прийнято до публікації 5.10.2017

УДК 94(52+477)

І. В. Денисенко

СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ ЯПОНІЄЮ ТА УКРАЇНОЮ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ (1990-і рр.)

Стаття присвячена аналізу двосторонніх японсько-українських відносин у галузі освітнього співробітництва у 90-х роках ХХ ст. Розглядається діяльність японських і українських державних та недержавних організацій, які зробили внесок до розвитку співпраці в даній галузі. Особливу увагу приділено освітній інтеграції та її ролі в дипломатичних стосунках між Японією та Україною. Дослідження проводиться за допомогою історико-генетичного, історико-типологічного, історико-системного методів та дотримання принципів історизму та об'єктивності. Висновками є узагальнення головних досягнень як Японії так і України у процесі освітнього співробітництва між обома державами.

Ключові слова: японсько-українські відносини, освітнє співробітництво, освітня інтеграція.

Постановка проблеми. У системі відносин на міждержавному рівні освітні питання займають дуже важливу позицію. Незважаючи на певну зневагу зі сторони офіційних кіл, які в першу чергу переймаються питаннями економіки, а не освітніми проблемами. Співпраця у освітній галузі стала одним з пріоритетних напрямків роботи як посольства України в Японії, так і японської сторони ще з перших місяців з моменту встановлення дипломатичних відносин. Науково-освітній потенціал України, заснований на досягненнях радянської базової, середньої та вищої шкіл зацікавив японську сторону тими здобутками, які демонструвалися українцями. В свою чергу Японія, маючи колосальний досвід у галузі розвитку освіти могла цим досвідом поділитися з українською стороною.